

DOI: 10.18524/2307-4558.2022.37.261464

УДК 811.161.1'282.4'373.4(477.74)

СТЕПАНОВ Євгеній Миколайович,

доктор філологічних наук, професор кафедри загального та слов'янського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: +38 096 4966406; e-mail: stepanov.odessa@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5441-9822

НАЙМЕНУВАННЯ ЗНАРЯДЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРАЦІ У СЛОВНИКУ РОСІЙСЬКИХ ГОВІРОК ОДЕЩИНИ

Анотація. *Метою* цієї наукової розвідки є виявлення й аналіз найменувань знарядь сільськогосподарської праці, що зафіксовані в Словнику російських говірок Одещини (Одеса, 2000–2001. Т. 1–2). *Об'єктом* вивчення є діалектні апелятиви на позначення знарядь сільськогосподарської праці та приладів до них. Цей *матеріал* було зібрано під час діалектологічних експедицій фахівців і студентів філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова протягом кількох десятиріч (1960-ті — 2020-ті рр.). *Предметом* дослідження є типологізація виявлених одиниць за функційно-прагматичною ознакою, а також їх етимологічний і словотвірний аналіз. Застосовано *методи* функційного, лінгвопрагматичного, соціолінгвістичного, семантичного, етимологічного, словотвірного й кількісного аналізу, а також описовий метод. *Результатом* проведеної роботи є виокремлення п'яти лексико-семантичних підгруп ЛСГ «Найменування знарядь сільськогосподарської праці». *Висновки.* Усього в Словнику російських говірок Одещини зафіксовано 278 найменувань цієї ЛСГ, які відсутні в багатотомному Словнику російських народних говірок. Найбільшою є підгрупа найменувань ручного сільськогосподарського інвентарю, знарядь та пристосувань до них (121 одиниця, тобто 43,5 %), що свідчить про велику значну частку ручної праці в сільськогосподарському виробництві в регіоні північно-західного Причорномор'я і, водночас, про різноманітність видів діяльності, спрямованих на вирощування, збирання та обробку врожаю. Друга підгрупа — найменування знарядь, що застосовують із використанням тягової сили (61 од. — 22 %); третя — найменування місць зберігання сільськогосподарського інвентарю, знарядь, приладів і вирощеного врожаю (42 од. — 15,1 %), четверта — найменування сільськогосподарських машин та пристроїв (40 од. — 14,4 %); найменшою є п'ята підгрупа — найменування засобів переміщення сільськогосподарської продукції (14 од. — 5 %). Досліджений матеріал свідчить про багатовекторний розвиток у російських говірках Одеської області полісемії у групі слів, що називають знаряддя сільськогосподарської праці. Серед проаналізованих лексем є запозичення з мов народів, які компактно проживають разом із росіянами на суміжній території Одеської області.

Ключові слова: діалект, говірка, лексико-семантична група, лексико-семантична підгрупа, багатозначне слово, найменування знарядь сільськогосподарської праці, Словник російських говірок Одещини, Одеська область.

Постановка проблеми. Російські острівні говірки півдня України є своєрідною «живою лабораторією мови»: у них можна спостерігати контакти між різними говірками одного діалекту, між різними діалектами однієї мови та між різними мовами як близької, так і віддаленої спорідненості [5, с. 24]. Наукове вивчення цих ідіомів є важливою ланкою славістичних досліджень України, бо дає змогу вдосконалювати висновки щодо еволюційних процесів, що протягом тисячоліття відбуваються у східнослов'янському мовному ареалі, набувати нових результатів у діалектологічних, історико-мовних, соціолінгвістичних, лінгвокультурологічних, комунікативних, когнітивних, фонетичних, лексикологічних, лексикографічних, словотвірних, граматичних студіях. Крім дослідження нових аспектів, корисним для розвитку регіональної славістики є періодичний трендовий моніторинг зроблених раніше відкриттів.

Огляд попередніх досліджень. Перша дослідницька робота з говірок Одеської області датована 1952 роком — кандидатська дисертація І. Ф. Нелюбової «Орловська говірка на території Ізмаїльської області УРСР (говірка села Сергіївка Тузловського району)» [12]. У 1950-і роки були захищені ще дві кандидатські дисертації: М. В. Тихомірової «Південновеликоросійська говірка на території Одеської області (говірка села Великого Плоского Велико-Михайлівського району)» [18] та Л. Я. Усачової «До історії курської говірки на території Одеської області (говір сіл Вознесенки та Введенки Арцизького району)» [19]. У наступні роки також захищалися кандидатські дисертації Л. Ф. Баранник [3], І. Д. Гриценка [7], Л. І. Дем'янової [8], Є. М. Мотузенка [11], А. І. Швець [20]. Єдину дисертацію доктора філологічних наук у галузі вивчення російських діалектів Одещини було захищено 22 грудня 2021 року Н. Г. Ареф'євою [2]. Вивченню різних аспектів російської діалектної мови Одеської області присвячено понад двісті статей, серед яких роботи Л. Ф. Баранник, Н. І. Букатевица, І. Д. Гриценка, Ю. О. Карпенка, Н. В. Колишкіної (Булки), А. В. Просяної, Є. М. Степанова, М. Г. Шатух, А. І. Швець, Н. Л. Швецової та деяких інших дослідників [напр.: 4; 5; 6; 9; 10; 15; 16; 17; 21]. Написано й видано два словники: колективом кафедри російської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова за ред. Ю. О. Карпенка «Словник російських говірок Одещини» у 2 томах (2000–2001) [13] та Н. Г. Ареф'євою за ред. Є. М. Степанова «Фразеологічний словник російських говірок Одещини» (2020) [1]. Л. Ф. Баранник видала також навчальний посібник «Лексика російських переселенських говірок Одеської області, що функціонують у різномовному оточенні» (2015) [5].

У роботах проаналізовано системні зв'язки на лексико-семантичному рівні, досліджено й описано деякі проблеми тотожності слова та фразеологізму, фонетичної, словотвірної і семантичної варіативності, описано міжмовні, міждіалектні контакти; проблеми російсько-української, російсько-болгарської, російсько-молдовсько-румунської лексичної взаємодії аналізуються в соціолінгвістичному, етнолінгвістичному, історико-культурному аспектах.

Формулювання дослідницьких завдань. Метою цієї наукової розвідки є виявлення й аналіз найменувань знарядь сільськогосподарської праці та їхніх частин, що зафіксовані в «Словнику російських говірок Одещини» (Одеса, 2000–2001. Т. 1–2; далі — СРГО) [13]. Матеріал для складання СРГО було зібрано під час діалектологічних експедицій фахівців і студентів філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова протягом кількох десятиріч (1960-ті — 1990-ті рр.). Головний принцип відбору включених до СРГО слів із картотеки — їх відсутність у СРНГ на час макетування словника (1999–2000) або відсутність у «Словнику російських народних говірок» (далі — СРНГ) будь-яких лексико-семантичних варіантів (далі — ЛСВ) багатозначних діалектизмів. Уживання в говірках включених до статті слів було перевірено під час діалектологічних експедицій 2002–2019 років. Об'єктом вивчення є діалектні апелювати на позначення знарядь сільськогосподарської праці. Предметом дослідження є типологізація виявлених одиниць за функційно-прагматичною ознакою, а також їх етимологічний і словотвірний аналіз. Застосовано методи функційного, лінгвопрагматичного, соціолінгвістичного, семантичного, етимологічного, словотвірного й кількісного аналізу, процедури описового та деяких інших методів.

Виклад основного матеріалу. У СРГО виявлено 278 лексичних одиниць, що є найменуваннями знарядь сільськогосподарської праці та їхніх частин. Предмети, найменування яких проаналізовано в цій статті, міцно увійшли до сільського побуту та картини світу росіян, які переселилися до північно-західного Причорномор'я та Південної Бессарабії, здебільшого, з південно-західних областей Росії у першій третині ХІХ ст., а також до побуту старообрядців, що оселилися на берегах Дунаю та Дністра у другій половині ХVІІІ — на початку ХІХ ст.

Застосування методу компонентного аналізу разом із виявленням та використанням у семантичній типології лексем інтегральних і диференційних сем, дало змогу об'єднати виявлені одиниці в такі лексико-семантичні підгрупи:

1. Найменування сільськогосподарських машин і приладів.

У СРГО виявлено 35 найменувань машин та 5 найменувань приладів, не зафіксованих у СРНГ або зафіксованих у ньому з іншими значеннями. Наприклад:

Брызгатель, -я, ч., нов. Поливальна машина, обприскувач. *Падйижжае брызгатиль и крапиль.* Петр. // СРНГ: немає.

Гречкорушка, -и, ж. Машина для розмелювання гречки. *Гречкарушка — на ней гречку делают.* Дем. // СРНГ: немає.

Папушівка, -и, ж. Кукурудозбиральна машина. *На стипу папушівка работала.* Введ. // СРНГ: немає.

Хварзінчик, -а, ч. Невеликий трактор. *Прежди нам прислали хварзінчики.* В. Пл.

Бурят, -а, ч. Прилад у млині для великого помелу. *Большую часть на бурят пускали.* Ст. Некр. // СРНГ: немає.

Дотакá, -и, ж. Прилад для помелу зерна на млині. *Дотакá стучит так, шо уши затыкай.* Ст. Некр. // СРНГ: немає.

Тарабанка¹, -и, ж. Барабан для віяння зерна. *Раньше мы так веяли: на калисе тарабанка была, на неё зерно падала.* Ст. Некр.

2. Найменування знарядь, які застосовують із використанням тягової сили.

Найменувань цілих знарядь у СРГО зафіксовано 42, деталей до них — 19. Наприклад:

Галажівка, -и, ж. Невеликий плуг. *Галажували на полю галажівкай.* Троїц. // СРНГ: немає.

Двойняк, -а, ч. Застар. Плуг із двома лемешами. *У каво був двойняк.* Рус. Ів. // СРНГ: двойник.

Распáшник, -а, ч. Плуг. *Пахали землю на конях распáшниками.* Серг. *Адна видёт каня за уздечку, а другая — за распáшник стае.* Серг.

Тернокóп, -а, ч. Плуг. *Лашака нада запрячь ф тернокóп, штоп работал.* Мур.

Сошняк, -а, ч. Однолемішний плуг. *Сашняк — эта плуг адинаковий.* Возн.

Букар, -а, ч. Чотирилемішний плуг. *Букарам мы пахали землю.* Дем.

Топтáк, -а, ч. Різновид плуга. *Топтáком мы пат картоху землю пахаим.* Антон.

Троячка, -и, ж. Плуг для обробки кукурудзи. *Плужалка или трайчка — фсе нужна для хазяйства.* Вас.

Вийце, -а, сер. Вісь плуга. *Плуж цыпляца за вийце.* Троїц. // СРНГ: немає.

Гальмó, а, сер. Гальмо. *У машины есть гальмó.* Алекс. // СРНГ: гальма.

Орёт, ж. Гостра частина плуга, яка орає землю. *Арёт арёт землю, а атвал ийё адбрасываеть.* Троїц. // СРНГ: немає.

Чапíга, чепíга, -и, ж. Дерев'яна ручка плуга. *Дет дуржался за чипíгу.* Рус. Ів., Чап., Антон.

3. Найменування ручного сільськогосподарського інвентарю, знарядь і пристроїв.

Найменувань цілих знарядь — 101, їх частин і деталей до них — 20. Наприклад:

Бары́, мн. Вила. *Аур балотный дастаютъ барыми са дна.* // СРНГ: у цьому знач. немає.

Війлкі, вилкі́, -лок, мн. Вила. *Війлками складывали копны.* Введ. *Сена війлками складывали.* Серг. *На зимле війлками, лапатами рабили.* В. Пл. *Війлками салому згрибаим.* Рус. Ів. *Стох смятали війлками.* Спас. // СРНГ: немає.

Горбу́ша, -и, ж. 1) *Застар.* Коса, схожа на серп. *Раньшы мы касили гарбушами.* Ст. Некр.

2) Насадка на косу для згрибання зрізаних стебел. *Гарбу́ша — ана к ручки пацыпляюца.* Спас. // СРНГ: у 2-му знач. немає.

Горбодник, -а, ч. Лопата. *Лапату ищю горбодникам завутъ.* Рус. Ів. // СРНГ: у цьому знач. немає.

Тарпа́н, терпа́н, терпе́н, -а, ч. Коротка коса. *Тарпа́нам касили камыш и делали лясы.* Анат., Вас., Дем., Троїц. *У нашава деда тирпа́н дюжа харошый был.* Вилк. *Тарпа́ном у нас папуру и камыш косят.* Нов. Некр.

Грабелі́ще, -а, сер. Рукоятка граблів. *Грабли састаяли из нескальких частей: грабильища и других.* Мур.

Кліне́ц, -нца и -нца́, ч. Зубець у граблів. *Спадручна клиниц тачильникам тачить.* Введ. *На граблях титнацать клинцоф.* Введ. // СРНГ: у цьому знач. немає.

Терпане́нце, -а, сер. Ручка серпа. *Терпане́нца фсигда диривяннае делаютъ.* Вилк.

Баштарма́к, -а, ч. Густі дерев'яні вила. *Палову фсю сынок баштармаком збираить.* Троїц. // СРНГ: немає.

Фармакі́, -ов, тільки мн. Дерев'яні вила. *А вилы раньшы звались фармака́ми и были диривяны.* Рус. Ів.

Штармакі́, -ов, мн. Вила. *Бирём штармакі и идём на поле.* Серг.

4. Найменування засобів переміщення сільськогосподарської продукції.

Усього — 14 лексичних одиниць. Наприклад:

Аба́лка, -и, ж. Віз (сіна). *Её целую абалку привёс.* Серг. // СРНГ: немає.

Га́раба́, -ы (ы), ж. Арба, довгий чотириколісний віз із високими бортами для перевезення сіна, соломи. *Га́раба — эта пахожэ на вос, штобы на ней пишаничку складыватъ.* Возн. *Сена на гара́бах вазили.* Усп. *Гараба приижжаить и вязе́тъ йиво дамо́й.* Усп., В. Бур., Введ., Мирн., Рус. Ів. // СРНГ: немає.

Горба́, -ы, ж. Арба. *На гарбе́ сена и хлеп возим.* Дем.

5. Найменування місць зберігання сільськогосподарського інвентарю, знарядь, пристроїв і вирощеного врожаю.

Усього зафіксовано 42 одиниці. Наприклад:

Анба́р, -а, ч. Місце у сараї, куди зсипають зерно. *В закати есть анба́р.* Серг. // СРНГ: немає.

Возо́вня, -и, ж. Сарай. *Барабулю, бурак и усё там ды высушым, ды у вазо́вню да халадоф.* В. Бур.

Гамазе́я, -и, ж. Амбар. Комора. *Дефки у гамазе́ю хлеп складували.* Спас.

Гамазі́на, -и, ж. 1) Комора. *Сямяна в гамазі́ни харонят.* Серг. 2) Магазин. *Была така гамазі́на там на вулицы.* Возн. // СРНГ: немає.

Гамба́р, -а, ч. Амбар. Комора. *В гамба́рах фсе клетки арнаутай завалины.* Введ. // СРНГ: немає.

Зака́т, -а, ч. 1) Сарай. *Типеря и горницу, и зака́т маем, и калидор у хати. Есть закат, куды падводы, веялки закатывають.* Серг. *Папнала авец в зака́т.* Алекс. *Давно ужэ были зака́ты.* Рус. Ів. 2) Навіс. *Я брал иё над зака́т ат дажжа.* Ст. Некр. 3) Горище хати. *Кукурузу на зака́ти сушым.* Петр. // СРНГ: немає.

Зака́тник, -а, ч. Сарай. *Тяпки, лапаты — те в зака́тнику стаять.* Анат. // СРНГ: у цьому знач. немає.

Подсара́й, -я, ч. Невеликий сарайчик для зберігання сільськогосподарського інвентарю. *Ф патсара́я у нас вилы, цаны, шыты.* Павл.

Є також багатозначні діалектні найменування знарядь сільськогосподарської праці та приладів до них. Різні ЛСВ, здебільшого, розподіляються між різними лексико-семантичними підгрупами ЛСГ найменувань знарядь сільськогосподарської праці та приладів до них. Наприклад:

Гра́бки, -бок, мн. 1) Те ж, що *горбу́ша* у 2-му знач. (насадка на косу для зрізання стебел).

Гра́пки *укрипляюца кола касья, шоп пакос лажьлся харашо.* Серг. 2) Дерев'яний пристрій для захоплення соломи. *У нас у хазяйствеи были адни гра́пки.* Анат. 3) **Гра́пки́, мн.** *Застар.* Деталь сохи. *У сахе были гра́пки, штоп ромна шол рят.* Анат. // СРНГ: немає. *Гра́пки* має три ЛСВ, та всіх їх об'єднує сема «оформляти, вирівнювати косовище / оранку».

Драбі́на, -ы, ж. 1) Драбина. *Драбі́на называють у нас или лесница.* Олекс. *Драбі́ну наставила и наверх палезла.* Вас. *Па драбі́ни мы на кровлю влязаим.* Микол. *Повсеметно.* 2) Боковина возу, арби. *Драбі́на у гарбы. Адна па ету сторону, другая па ету.* *Драбі́ны з дрючкоф.* Возн. *Драбі́на у них высокия.* Микол., Усп. 3) Віз для сіна з високими боковими стінками, арба. *Сена кладутъ в драбі́ны.* Чап., Мирн., Павлов.

Драбінка, -и, ж. 1) Зменш. до *драбина* в 1-му знач. *На драбінку ни можу залесть*. Рус. Ів. 2) Візок, зменш. до *драбина* в 3-му знач. *На свадьбу ани запригали длинныи драбінки*. Олекс. // СРНГ: немає.

Багатозначність трьох перших лексем формується за метафоричною ознакою.

Поливáлка, -и, ж. 1) Лійка. *Бирн паливáлку, палей цвितы*. Мур. *Грятки паливáлкай палью*. Возн. 2) Поливальна машина. *Приехал он в савхос, назначили йиво на паливáлку*. Троїц. У слові *поливáлка* лексико-семантичні варіанти розрізняються диференціюючою семою «механізм», але мають спільну сему «функція».

Лéмéш, -а і -á, ч. 1) Леміш, частина плуга, що підрізає шар землі знизу. *Што там есть, лимишá есть*. Рус. Ів. *Адинапашный плуг — эта с адним лемяшбм*. В. Пл., Олекс. 2) Плуг. *Тринаццать лет хадили за лéмишами*. Ст. Некр. У слові *лéмéш* ЛСВ співвідносяться за принципом синекдохи: метонімічного переносу найменування цілого від найменування його частини.

У СРГО зафіксовано також багатозначні слова, лише деякі з ЛСВ котрих належать до ЛСГ найменувань знарядь сільськогосподарської праці та приладів до них. Є серед ЛСВ цих слів одиниці інших ЛСГ лексико-семантичного поля (ЛСП) «Предмети побуту», а також одиниці ЛСП «Людина». Наприклад:

Гарáга, -и, ж. 1) Шест для кріплення виноградної лози. *Гарáга — эта палка такая, штоп винаграат диржатъ*. Возн., Нов. Некр. *Гарáги делатъ. Подвязывают винаграат*. Ст. Некр. 2) Палка. *Там иé гарáгай душыли*. Рус. Ів. *Гарáгаф пастухи набрали*. Усп. 3) Перен. *Худа людина високого зросту. Ваня гарáга — патаму шта худой и високай*. Олекс.

Одинáк, -á, ч. 1) Єдина дитина. *Я у матки адина́к был*. Олекс., Чап. *Хто адина́к, так их ни брали ф казну*. Микол. 2) Застар. Однолемішний плуг. *Раньшы адина́ком арали*. Ст. Некр., Возн., Павлов., Вас. 3) Невод з одним кошелем. *Адина́к на лямках тяни*. Коса // СРНГ: у 2-му і 3-му знач. немає.

Рожóчек, -чка, ч. Зменш.-пестл. 1) Зубець у вил. *Были спицьяльна для гармана вилки дирвянныи в три ражóчка, ими сена пириwirtали*. Рус. Ів. 2) Прикраса з тіста на весільному пирозі у вигляді зубчиків. *Патом зделають шышычку у три ражóчка и ставятъ на той каравай, ражóчик гострый такой*. Рус. Ів.

Барáн, -а, ч. 1) Вал, барабан, на який намотується колодязний ланцюг, мотузка. *Барáн приделали, штоп лехчи воду вьматъ была*. Введ. *Калоди-та у нас кривница, а то барáн што насирётки*. Ст. Некр., В. Пл., Вас., Орёл., Трост. 2) Вал, на якому млин повертається до вітру. *Барáн навёртывал мельницу против ветра*. Рус. Ів. 3) Будь-яка циліндрична деталь, на яку щось намотується. *Столп-барáн, на ниво накручивали цепь, на каторам було душла*. Возн. 4) Барабан, дитяча іграшка. *Унуку барáн падалили*. Усп. // СРНГ: у 2-му, 3-му, 4-му знач. немає.

Кількісний аналіз даних, що відображають вміст ЛСГ найменувань знарядь сільськогосподарської праці та приладдя до них у російських говірках Одещини, дає змогу виокремити всередині неї домінуючі та малопродуктивні лексико-семантичні підгрупи. Подаємо їх у вигляді таблиці.

Таблиця № 1

Кількісні характеристики найменувань сільськогосподарських знарядь і приладів у СРГО

Лексико-семантична підгрупа	Кількість зафіксованих одиниць	Процентне співвідношення
Сільськогосподарські машини і прилади	40	14,4 %
Знаряддя, які застосовують із використанням тягової сили	61	22 %
Ручний сільськогосподарський інвентар, знаряддя і пристрої	121	43,5 %
Засоби переміщення сільськогосподарської продукції	14	5 %
Місця зберігання сільськогосподарського інвентарю, знарядь, пристроїв і вирощеного врожаю	42	15,1 %
Усього:	278	100 %

Висновки. Таким чином, досліджений нами матеріал дає змогу стверджувати, що у структурі ЛСГ найменувань знарядь сільськогосподарської праці та приладдя до них у процесі функційно-прагматичного аналізу виявилось п'ять лексико-семантичних підгруп: найменування сільськогосподарських машин та приладів; найменування знарядь, що застосовують із використанням тягової сили; найменування ручного сільськогосподарського інвентарю...; найменування засобів переміщення сільськогосподарської продукції; найменування місць зберігання сільськогосподарського інвентарю, знарядь, пристроїв і вирощеного врожаю. Найбільшу підгрупу становлять найменування ручного сільськогосподарського інвентарю, знарядь і пристроїв (43,5 %), що свідчить про вельми значну частку ручної праці в сільгоспвиробництві в регіоні північно-західного Причорномор'я і, водночас, про різноманітність видів діяльності, спрямованих на вирощування, збирання та обробку врожаю. Досліджений матеріал свідчить про багатомовний розвиток у російських говірках Одеської області полісемії у групі слів, що називають знаряддя сільськогосподарської праці. Серед проаналізованих

лексем є запозичення з мов народів, які компактно проживають або проживали разом із росіянами на суміжній території Одеської області (з української, болгарської, молдавської, гагаузької, німецької).

Умовні скорочення назв населених пунктів

Умовне позначення	Повна назва і віднесеність до району: до липня 2020 р. і з липня 2020 р. (якщо віднесеність до району змінилася)
Анат.	Анатолівка Березівського р-ну
Анів.	Анівка Тарутинського р-ну (Болградського р-ну)
Антон.	Антонівка Окнянського р-ну (Подільського р-ну)
Біл.	м. Білявка, райцентр (Одеського р-ну)
В. Бур.	Велике Бурилове Подільського р-ну
В. Пл.	Велике Плоске Великомихайлівського р-ну (Роздільнянського р-ну)
Вас.	Василівка Кілійського р-ну (Ізмаїльського р-ну)
Введ.	Введенка Саратського р-ну (Білгород-Дністровського р-ну)
Вил.	м. Вилкове Кілійського р-ну (Ізмаїльського р-ну)
Возн.	Вознесенка Перша Арцизького р-ну (Болградського р-ну)
Град.	Градениці Біляївського р-ну (Одеського р-ну)
Дем.	Демидове Березівського р-ну
Кисл.	Кислиця Ізмаїльського р-ну
Коса	Коса Болградського р-ну
Лісн.	Лісне Тарутинського р-ну (Болградського р-ну)
М. Пл.	Мале Плоске Великомихайлівського р-ну (Роздільнянського р-ну)
Микол.	Миколаївка Тарутинського р-ну (Болградського р-ну)
Мирн.	Мирне Кілійського р-ну (Ізмаїльського р-ну)
Мур.	Муравлівка Ізмаїльського р-ну
Нов. Некр.	Нова Некрасівка Ізмаїльського р-ну
Олекс.	Олександрівка Подільського р-ну
Олександр.	Олександрівка Тарутинського р-ну (Болградського р-ну)
Орел	Орел Великомихайлівського р-ну (Роздільнянського р-ну)
Павл.	Павлівка Захарівського р-ну (Роздільнянського р-ну)
Павлів.	Павлівка Арцизького р-ну (Болградського р-ну)
Петр.	Петропавлівка Саратського р-ну (Білгород-Дністровського р-ну)
Плав.	Плавневе Роздільнянського р-ну
Прив.	Привілля Великомихайлівського р-ну (Роздільнянського р-ну)
Прим.	Приморське Кілійського р-ну (Ізмаїльського р-ну)
Рус. Ів.	Руська Іванівка Білгород-Дністровського р-ну
Серг.	Сергіївка Саратського р-ну (Білгород-Дністровського р-ну)
Спас.	Спаське Татарбунарського р-ну (Білгород-Дністровського р-ну)
Ст. Некр.	Стара Некрасівка Ізмаїльського р-ну
Сув.	сmt. Суворове Ізмаїльського р-ну
Троїц.	Троїцьке Біляївського р-ну (Одеського р-ну)
Трост.	Тростянець Великомихайлівського р-ну (Роздільнянського р-ну)
Усп.	Успенівка Саратського р-ну (Білгород-Дністровського р-ну)
Чап.	Чапаївка (з 2016 р. — Малий Куяльник) Подільського р-ну

Література

1. Арефьева Н. Г. Фразеологический словарь русских говоров Одесщины. Одесса : ОНУ, 2020. 236 с. ISBN 978-617-689-365-3.
2. Арефьева Н. Г. Фразеология русских переселенческих говоров Юга Украины : монография / науч. ред. Е. Н. Степанов. Одесса : Астропринт, 2021. 352 с. ISBN 978-966-927-773-2.
3. Баранник Л. Ф. Лексика русских говоров, функционирующих в разноязычном окружении (на материале переселенческих говоров Одесской области УССР) : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1969. 18 с.
4. Баранник Л. Ф. Лексические особенности русских переселенческих говоров Одесской области. *Русские говоры на Украине*. Киев : Наукова думка, 1982. С. 85–98.
5. Баранник Л. Ф. Лексика русских переселенческих говоров Одесской области, функционирующих в разноязычном окружении : учеб. пособие. Одесса : ОНУ, 2015. 178 с. ISBN 978-617-689-116-1.
6. Букатевич Н. И. Из наблюдений над словообразованием имён существительных в русских говорах Одесской области. *Советские по Общеславянскому лингвистическому атласу* (Одесса, 4–7 июня 1969 г.). Москва, 1969. С. 19–28.
7. Гриценко И. Д. Промысловая лексика русских рыбаков дельты Дуная (Словарь и исследования) : дис. ... канд. филол. наук. Ленинград-Кишинёв, 1964. Т. 1 : Словарь. 245 с.; Т. 2 : Исследование. 270 с.
8. Демьянова Л. И. Экспрессивная лексика русских говоров в разноязычном окружении (на материале говоров Одесской области УССР) : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Одесса, 1987. 16 с.
9. Карпенко Ю. А. Украинско-русское лексическое взаимодействие в говорах Одесщины. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами* : Тези доп. Ужгород, 1982. С. 42–43.
10. Коляшкіна Н. В. Наименования пицци в русских переселенческих говорах Одесской области. *Материалы II Форума молодых исследователей-русистов в рамках VII международного фестиваля «Великое русское слово»*, 4–6 июня 2013 г. Одесса, 2013. С. 20–28.
11. Мотузенко Е. М. Морская рыболовецкая терминология северо-западного Причерноморья : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Одесса, 1987. 24 с.

12. Нелюбова И. Ф. Орловский говор на территории Измаильской области УССР (говор села Сергеевки Тузловского района) : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Станислав, 1953. 18 с.
13. СРГО — Словарь русских говоров Одесщины : в 2 т. / отв. ред. Ю. А. Карпенко, С. Уэмура. Одесса : Астропринт, 2000–2001.
14. СРНГ — Словарь русских народных говоров / Под ред. Ф. П. Филина, Ф. П. Сороколетова, С. А. Мызникова. Вып. 1–41. Москва ; Ленинград ; Санкт-Петербург : Наука, 1965–2016.
15. Степанов Е. Н. Современное состояние южнорусских переселенческих говоров Одесской области. *Идиолект русской языковой личности как отражение лингвокультурной ситуации в славянском пограничье* : сб. докл. участников Междунар. науч. форума. Брянск : Аверс, 2019. С. 42–49. ISBN 978–5–6043491–1–3.
16. Степанов Е. Н. Современное функционирование русских говоров Одесской области (на материале экспедиций 2018–2019 гг.). Русистика и современность : сб. статей XXII Междунар. науч. конф. Астрахань : ИД «Астраханский университет», 2019. С. 109–113. ISBN 978–5–9926–1202–8.
17. Степанов Е. Н., Булка Н. В. Две группы прагматонимов в русских говорах Одесской области : ЛСГ 'Мучные изделия' и 'Напитки'. *Славянские чтения* : научно-теоретический журнал. Кишинёв : Славянский ун-т Респ. Молдова, 2020–2021. № 16–17 (22–23). С. 81–99. ISSN 1857–4580.
18. Тихомирова М. С. Южновеликорусский говор на территории Одесской области (говор села Большого Плоского Велико-Михайловского района Одесской области) : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Кременец, 1955. 16 с.
19. Усачёва Л. Я. К истории курского говора на территории Одесской области (говор сёл Вознесенки и Введенки Арцизского района) : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Харьков, 1959. 16 с.
20. Швецъ А. І. Дієслівна лексика російських говірок Одеської області : Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Одеса, 2007. 21 с.
21. Швецова Н. Л. Прозвища в русских островных говорах Одесщины (структура и ономообразование). *Мова* : науково-теоретичний часопис з мовознавства. Одеса : Астропринт, 2007. № 12. С. 147–150. ISSN 2307–4558.

References

1. Arefieva, N. G. (2020), *Phraseological Dictionary of Russian dialects of Odessa region* [Frazеologicheskii slovar' russkikh govorov Odesshchiny], Odessa I. I. Mechnikov National University Publishers, Odessa, 236 p. ISBN 978–617–689–365–3.
2. Arefieva, N. G. (2021), *Phraseology of Russian resettlement dialects of the South of Ukraine* : monograph [Frazеologicheskii slovar' russkikh govorov Odesshchiny : monografiya], Ie. N. Stepanov (ed.), Odessa I. I. Mechnikov National University, Astropoint Publishing House, Odessa, 352 p. ISBN 978–966–927–773–2.
3. Barannik, L. F. (1969), *Vocabulary of Russian dialects functioning in a multilingual environment (on the material of resettlement dialects of the Odessa region, Ukrainian SSR)* : Synopsis [*Leksika russkikh govorov, funktsioniruyushchikh v raznoyazychnom okruzhenni (na materiale pereselencheskikh govorov Odesskoy oblasti USSR)*] : Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk], Moscow, 18 p.
4. Barannik, L. F. (1982), "Lexical features of Russian resettlement dialects of the Odessa region", *Russian dialects in Ukraine* ["Leksicheskiye osobennosti russkikh pereselencheskikh govorov Odesskoy oblasti", *Russkiye govory na Ukraine*], Naukova Dumka Publishing House, Kyiv, pp. 85–98.
5. Barannik, L. F. (2015), *Vocabulary of Russian migratory dialects of Odessa region, functioning in a multilingual environment* [*Leksika russkikh pereselencheskikh govorov Odesskoy oblasti, funktsioniruyushchikh v raznoyazychnom okruzhenni*], Odessa I. I. Mechnikov National University Publishers, Odessa, 178 p. ISBN 978–617–689–116–1.
6. Bukatevich, N. I. (1969), "From observations on the word formation of nouns in Russian dialects of the Odessa region", *Meeting on the All-Slavic Linguistic Atlas* (Odessa, June 4–7, 1969) ["Iz nablyudeniya nad slovoobrazovaniyem imion sushchestvitel'nykh v russkikh govorakh Odesskoy oblasti", *Soveshchaniye po Obshchესlav'yanskomu lingvisticheskomu atlasu* (Odessa, 4–7 iyunya 1969 g.)], Moscow, pp. 19–28.
7. Gritsenko, I. D. (1964), *Fishing vocabulary of Russian fishermen of the Danube Delta (Dictionary and research)* : Thesis [*Promyslovaya leksika russkikh rybakov del'ty Dunaya (Slovar' i issledovaniya)*] : dis. ... kand. filol. nauk], Leningrad-Kishinev, Vol. 1 (Dictionary), 245 p.; Vol. 2 (Research), 270 p.
8. Demyanova, L. I. (1987), *Expressive vocabulary of Russian dialects in a multilingual environment (based on the dialects of the Odessa region, Ukrainian SSR)* : Synopsis [*Ekspressivnaya leksika russkikh govorov v raznoyazychnom okruzhenni (na materiale govorov Odesskoy oblasti USSR)*] : Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01], Odessa, 1987. 16 p.
9. Karpenko, Yu. A. (1982), "Ukrainian-Russian lexical interaction in the dialects of Odessa region", *Vocabulary of the Ukrainian language in its relations with neighboring Slavic and non-Slavic languages* : Theses of reports ["Ukrainsko-russkoye leksicheskoye vzaimodeystviye v govorakh Odesshchiny", *Leksyka ukrayins'koyi movy v yiyi zv'yazkakh z susidniny slov'yans'kymy i neslov'yans'kymy movamy* : Tezy dopovidey], Uzhhorod, pp. 42–43.
10. Kolyshkina, N. V. (2013), "Names of food in Russian resettlement dialects of the Odessa region", *Materials of the 2nd Forum of Young Russian Studies Researchers within the framework of the 7th International Festival "The Great Russian Word"*, June 4–6, 2013 ["Naimenovaniya pishchi v russkikh pereselencheskikh govorakh Odesskoy oblasti", *Materialy II Forumu molodykh issledovateley-rusistov v ramkakh VII Mezhdunarodnogo festivalya «Velikoye russkoye slovo»*, 4–6 iyunya 2013 g., Odessa], Odessa, pp. 20–28.
11. Motuzenko, Ye. M. (1987), *Sea fishing terminology of the northwestern Black Sea region* : Synopsis [*Morskaya rybolovetskaya terminologiya severo-zapadnogo Prichernomor'ya*] : Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.01], Odessa, 1987. 24 p.
12. Nelyubova, I. F. (1953), *Orel region dialect on the territory of the Izmail region, Ukrainian SSR (dialect of the village of Sergeevka, Tuzly district)* : Synopsis [*Orlovskiy govor na territorii Izmail'skoy oblasti USSR (govor sela Sergeevki Tuzlovskogo rayona)*] : Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk], Stanislav, 18 p.
13. *Russian dialects of Odessa region Dictionary* : in 2 vol. (2000–2001) [*Slovar' russkikh govorov Odesshchiny* : v 2 t.], Yu. A. Karpenko, S. Uemura, D. S. Ishchenko, L. F. Barannik (eds.), Odessa I. I. Mechnikov National University, Astropoint Publishing House, Odessa. (SRGO)
14. *Dictionary of Russian Folk Dialects (1965–2016)* [*Slovar' russkikh narodnykh govorov*], F. P. Filin, F. P. Sorokoletov, S. A. Myznikov (eds.), Nauka, Moscow ; Leningrad, St. Petersburg, Issues 1–41 (SRNG).

15. Stepanov, Ie. N. (2019), “Current state of south Russian dialects of Odessa region”, *The idiolect of the Russian language personality as a reflection of the linguocultural situation in the Slavic borderlands* : collection of reports of the International Sci. forum participants [“Sovremennoye sostoyaniye yuzhnorusskikh pereselencheskikh govorov Odesskoy oblasti”, *Idiolekt russkoy yazykovoy lichnosti kak otrazheniye lingvokul'turnoy situatsii v slavyanskom pogranich'ye* : sb. dokladov uchastnikov Mezhdunarodnogo nauch. foruma], Avers, Bryansk, pp. 42–49. ISBN 978–5–6043491–1–3.
16. Stepanov, Ie. N. (2019), “The present functioning of Russian dialects of Odessa region (based on materials from expeditions 2018–2019)”, *Russian Studies and Modernity : Collection of articles of the 22th International Scientific Conference*, 4–6 October 2019 [“Sovremennoye funktsionirovaniye russkikh govorov Odesskoy oblasti (na materiale ekspeditsiy 2018–2019 gg.)”, *Rusistika i sovremennost' : sbornik statey XXII Mezhdunarodnoy nauchnoy konferentsii*], Astrakhan' State University publishing house, Astrakhan', pp. 109–113. ISBN 978–5–9926–1202–8.
17. Stepanov, Ie. N., Bulka, N. V. (2020–2021), “Two groups of pragmatonyms in Russian dialects of Odessa region : lexical-semantic groups 'Flour products' and 'Drinks'”, *Slavic readings* [“Dve gruppy pragmatonimov v russkikh govorakh Odesskoy oblasti : LSG 'Muchnyye izdeliya' i 'Napitki'”, *Slavyanskiye chteniya*], Slavic University of Republic of Moldova, Kishinev, vol. 16–17 (22–23), pp. 81–99. ISSN 1857–4580.
18. Tikhomirova, M. S. (1955), *South Great Russian dialect on the territory of the Odessa region (the dialect of the village of Bolshoye Ploskoye, Veliko-Mikhaylovka district, Odessa region)* : Synopsis [Yuzhnovelikorusskiy govor na territorii Odesskoy oblasti (govor sela Bol'shogo Ploskogo Veliko-Mikhaylovskogo rayona Odesskoy oblasti) : Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk], Kremenets, 16 p.
19. Usacheva, L. Ya. (1959), *On the history of the Kursk dialect in the Odessa region (dialect of the villages of Voznesenka and Vvedenka, Artsyz district)* : Synopsis [K istorii kurskogo govora na territorii Odesskoy oblasti (govor syol Voznesenki i Vvedenki Artsyzskogo rayona) : Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk], Kharkov, 16 p.
20. Shvets, A. I. (2007), Verb lexicon of Russian dialects of the Odessa region : Synopsis [Diyeslivna leksyka rosiys'kykh hovirok Odes'koyi oblasti : Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk], Odessa, 2007. 21 p.
21. Shvetsova, N. L. (2007), “Nicknames in Russian isolate dialects of Odessa region (structure and onym formation)”, *Mova / Language* [“Prozvischcha v russkikh ostrovnykh govorakh Odesshchiny (struktura i onimobrazovaniye)”, *Mova*], Odessa I. I. Mechnikov National University, Astroprint Publishing House, Odessa, vol. 12, pp. 147–150. ISSN 2307–4558.

Ievgenii N. STEPANOV,

Doctor of Philology (Grand PhD), Full Professor of General and Slavic Linguistics Department,
Odessa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzskiy blvd., Odessa, 65058, Ukraine;
mob.: +38 096 4966406; e-mail: stepanov.odessa@gmail.com; ORCID ID: 0000–0002–5441–9822

NAMES OF AGRICULTURAL TOOLS IN THE DICTIONARY OF RUSSIAN DIALECTS OF ODESSA REGION

Summary. The *purpose* of this research is to identify and analyze the names of agricultural tools recorded in the Dictionary of Russian dialects of Odessa region (Odessa, 2000–2001, vol. 1–2). The *object* of study is the dialectal appellatives for agricultural tools. This *material* was collected during dialectological expeditions of specialists and students of the Faculty of Philology, Odessa I. I. Mechnikov National University for several decades (1960s — 2020s). The *subject* of the study is the typology of the identified units according to functional and pragmatic features, as well as their etymological and word-formation analysis. The *methods* of functional, linguopragmatic, sociolinguistic, semantic, etymological, word-forming and quantitative analysis, as well as the descriptive method, are applied. The *result* of this research is the identification of five lexical-semantic subgroups of the LSG “Names of Agricultural Tools”. **Conclusions.** A total of 278 names of this LSG are recorded in the Dictionary of Russian dialects of Odessa region, which are not found in the multi-volume Dictionary of Russian folk dialects. The largest is the subgroup of names of manual agricultural equipment, tools, and accessories for them (121 units, i.e. 43.5 %). This data indicates a very significant share of manual labor in agricultural production in the northwestern Black Sea region, and, at the same time, a variety of types activities aimed at growing, harvesting and processing crops. The second subgroup is the names of tools used with a horse or traction device (61 units, i.e. 22 %); the third — names of places for storing agricultural equipment, tools, devices and grown crops (42 units, i.e. 15.1 %), the fourth — names of agricultural machines and devices (40 units, i.e. 14.4 %); the smallest is the fifth subgroup — names of means of moving agricultural products (14 units, i.e. 5 %). The studied material testifies to the multi-vector development of polysemy in the group of words called tools of agricultural labor in the Russian dialects of Odessa region. Borrowings from the languages of the peoples who live or lived compactly together with Russians in the adjacent territory in the Odessa region (Ukrainians, Bulgarians, Moldovans, Gagauz, Germans [before 1944]) are also represented among the analyzed lexemes.

Key words: dialect, lexical-semantic group, lexical-semantic subgroup, polysemous word, names of agricultural tools, Dictionary of Russian dialects of Odessa region, Odessa region.

Статтю отримано 18.03.2022 р.